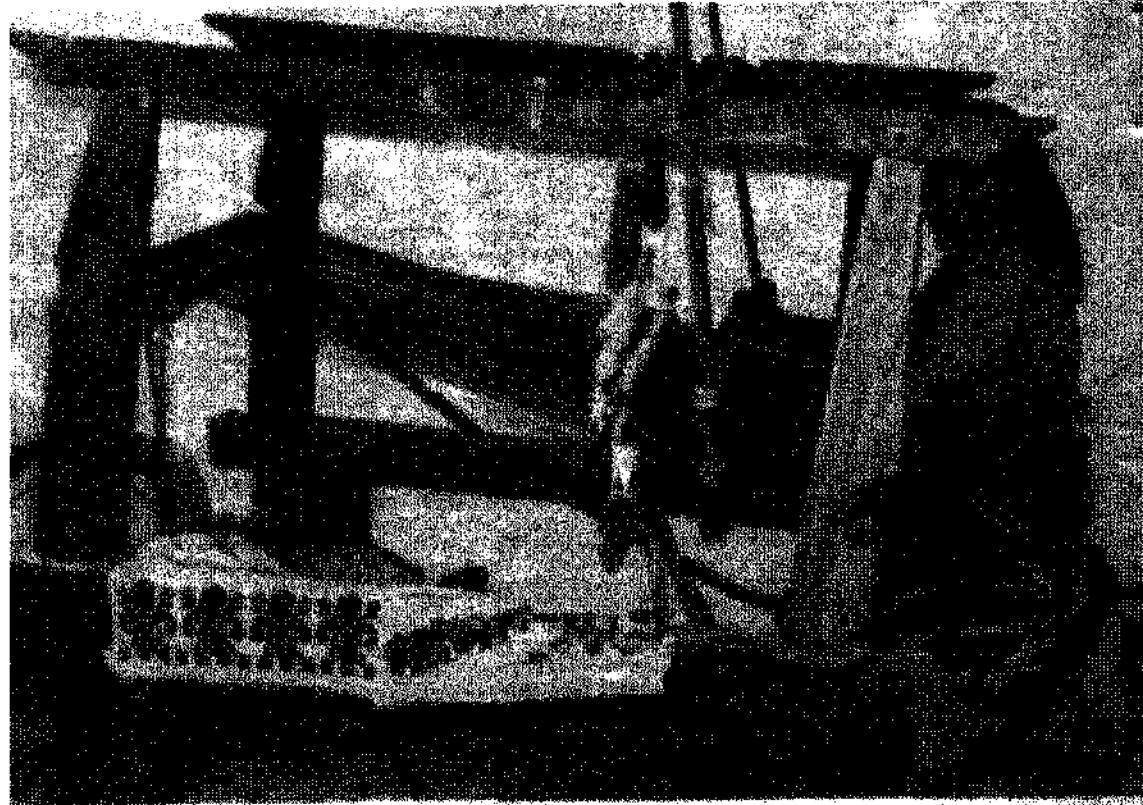

Μαρίνα Βρέλλη - Ζάχου

Ενδυματολογία: Διδασκαλία και έρευνα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Χρηματικό αρχείο

Η Ενδυματολογία, που επιτυχώς έχει οριοθετεί ως η επιστήμη που ερευνά τα ενδύματα από ιστορική, οικονομική, ψυχολογική, κοινωνιολογική, γεωγραφική, κατασκευαστική σκοπιά,¹ εντάχθηκε μάλλον όψιμα στα ενδιαφέροντα των πανεπιστημιακών λογογράφων, όπως άλλωστε και τα άλλα θέματα του εθνικού μας πολιτισμού.² Ός και τη δεκαετία του 1970, αν εξαιρέσουμε τη διατριβή της Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος για τα Υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης (1968), μόνο το έργο εξιπανεπιστημιακών αποτέλεσε πραγματική προσφορά³ και ως τις μέρες μας συνεχίζεται πολύτιμο.⁴

Στα μαθήματα για τη «Λαϊκή Τέχνη» που διδάσκει ο καθηγητής της Λογογραφίας Μ.Γ. Ιδρακλής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στα τέλη της δεκαετίας του '70, υποστήριξε ότι «στο κοινώς αντιλαμβανόμενο όλες οι πολιτισμικές εκδηλώσεις».

Με την προοπτική του ίδιου το αντικείμενο έλαχε από το 1973-1982 ως φροντιστηριακό μάθημα στα πλαίσια των μαθημάτων Λογογραφίας και στη συνέχεια - από το 1983 και πέρας - ως αυτοδύναμο μάθημα.

Στα χρόνια που κύριον διαμορφωτή η εν-

μερήν έπιόνη των μαθημάτων, που προσφέρεται ως εαρινό και θερινό εξάμηνο στους φοιτητές όλων των Τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής, καθώς και του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ειδικότερα καλύπτονται τα εξής επιμέρους αντικείμενα:

- (1) Εθνικός λαϊκός πολιτισμός: ένδυση και κοινωνία.
- (2) Ιστορική εξέλιξη του κοστούμιού από την αρχαιότητα ως τον 20ό αιώνα.
- (3) Μορφολογική και κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς.⁵

Το αντικείμενο (1) αποτελεί μια οφαιρική προσέγγιση της κοινωνικής λειτουργίας του ενδύματος ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο, με αναφορές επίσης και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό.

Τα πρώτα Εισαγωγικά μαθήματα περιλαμβάνουν ειδικότερα:

- I. Εισαγωγή σε θέματα που αφορούν το λαϊκό πολιτισμό (υλικό, πνευματικό).
- II. Το αντικείμενο Εθνικός λαϊκός πολιτισμός και η Λογογραφική έρευνα στην Ελλάδα.
- III. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις.
- IV. Μορφές εθνικού πολιτισμού: (α) Το ρούχο (β) Βασικές λειτουργίες και σημασίες.

Η θεματική ενότητα που ακολουθεί υπό το γενικό τίτλο «Παραγωγικές σχέσεις (Παραγωγή - Διακίνηση - Κατανάλωση)» περιλαμβάνει:

- I. α. Διαδικασίες και μέσα παραγωγής - Τεχνολογικές δυνατότητες - Μορφολογία.
- β. Παραγωγικές δυνάμεις: Γυναικείο - ανδρικό εργατικό δυναμικό.

II. Διακίνηση του προϊόντος: (α) Οργάνωση αγοράς (β) συντεχνίες (γ) εμπόριο υφανμάτων.

III. Ο χώρος της κατανάλωσης: Η κοινωνική ζωή του ενδιαφερόμενου.

IV. Οι οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες των εποχών και το ένδυμα.

V. Άλλες ονότητες: Εκτίμηση κοινωνικών δυνάμεων και δημιουργία της μόδας. Πλοίοιοι και φτωχοί (Μυρτιάς).

VI. Εκτέλεση και κοινωνικός έλεγχος.

VII. Οικονομικές επιπτώσεις: Το ένδυμα ως μεταφορέας - παραδοσιακό στοιχείο: κρέικε και κλεμματαί.

VIII. Οι κοινωνιολογικές χαρακτήρες του ενδύματος στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία.

IX. Κοινωνικοί μετασχηματισμοί - ενδυματολογικοί μετασχηματισμοί.

X. Κοινωνικοί μετασχηματισμοί - ενδυματολογικοί μετασχηματισμοί.

Το αντικείμενο (2) παρουσιάζεται διατομικά - διαχρονικά (α) στις χώρες περί τη Μεσόγειο (Αίθιοπία, Μέσοανατολία, Μινωική Κρήτη, Ιαπωνική Ελλάδα, Αρχαίοι - Κλασική Ελλάδα, Ρώμη, Βυζάντιο) και (β) στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Ιταλία, Γερμανία, Ιαπωνία, Αγγλία, Γαλλία), στις οποίες ασπύονται οι παραδοσιακές προαμίες της εξέλιξης των ενδύματων στην

αγροτική παραδοσιακή και ποτική τους μορφή. Και βέβαια στην ενδυματολογία αυτών των περιοχών εντοπίζονται στοιχεία αλληλοδιοδικασίας και αλληλοεπηρεασμών

Καθώς το ένδυμα αντανακλά τις σχέσεις των δύο φύλων, την κοινωνική θέση και υποστήριξη των ανδρικών, αλλά και την επίδραση των καλλιτεχνικών ρευμάτων στις αισθητικές τους επιλογές υπό τα εκάστοτε ιστορικά δεδομένα, τα κύρια σημεία κατά τη διδασκαλία σπινιστούν η επιλογή του χρωματικού, κοινωνικού και αισθητικού υφάσματος της ενδυματολογικής συμπεριφοράς των λαών.⁷

Κατά τη μορφολογική εξέταση των κοστούμιών η προσοχή δεν στρέφεται μόνο στην αξία αναφορά των επιμέρους στοιχείων και των ιδιομορφιών τους, που συνθέτουν και αντιπροσωπεύουν ένα γνωστό στάθ ένδυσης (αιγυπτιακό, μινωικό, κλασικό, γοτθικό, μπαρόκ, νεοκλασικό κ.λπ.), αλλά και στην επισήμανση των σταδιακών μεταβάσεων από το ένα ενδυματολογικό στάθ στο αμέσως επόμενο, στη διάκριση της πρόημης, μόσης, ύφανσης φάσης ενός σταθ: Έχει σημασία να νιώσουμε αυτή την πορεία από τη γέννηση στην κυριαρχία και τέλος το θάνατο (ή τη μεταέλιξη), προσδιορίζοντας τα υπεύθυνα αίτια, που την προκαλούσαν και την καταδύωναν: κι ακόμη να τη συνδέσουμε με την ανάλογη σπινική πορεία μορφών τέχνης, της αρχιτεκτονικής, της ζωγραφικής, της γλυπτικής, για παράδειγμα, κι ακόμα της επίπλασης και της διακόσμησης.⁸

Βεβαίως συσχετίζονται τα ενδυματολογικά δεδομένα με την ιστορική - κοινωνική διαδρομή των λαών, προημούνται ως προϊόντα της, ως κάτοπτρα και αντικατοπτρισμοί των ανθρώπινων σχέσεων, που η διαδρομή αυτή ανέβηκε θετικά ή αρνητικά και σε ποικίλα επίπεδα⁹: Δίνεται έμφαση για παράδειγμα στην επισήμανση του ενδυματολογικού διαμετρώ, του κατά φύλα διαλεχθ διαχωρισμού των ενδύματων, που βλάπτει στην ιστορία του κοστούμιού να καθιερωθεί «παράλληλα με την επιδυνάμωση της πατριαρχικής εξουσίας στην οικογένεια, που παραμέρισε τη γυναικεία προσωπικότητα και την υπογράμισε να υποταχθεί στον σωματικό και οικονομικό αγώνη άνδρα και στο αξιολογικό σύστημα που επέφερε διαμόρφωση».¹⁰ Έτσι η γυναικεία φθιση επιρρέει κατ' αντιανάθεση τις ανδρικές φρενιτικές προσδοκίες ή τις αντιλήψεις για την κωστή οικογενειακή τάξη.¹¹

Οι γυναίκες και ενδυματολογικά υποδύονται τον ένα ή τον άλλον ρόλο, κωθήνα, κωθήνα ή και υποκαταστάτικη κάποιου, με το φρενιτικό σύστημα να υπογραμμίζεται σε συγκεκριμένες σπινές του κορμού, στα στάθ, τη μόση, τους τούφους, τα πόδια, όλα καλοκατάρατα, κατασκευαστόμωνα ή με περίεργη τονωρήνια μέσα για να επιδεικνύουν ε-

ρωτική έλλη είτε για να επιβεβαιώνουν γυναιότητα, να τροφιοδοτούν και να εξάγουν έτσι ή άλλως ισχύει τις ανδρικές προσδοκίες. Από την άλλη πλευρά τα ανδρικά κοστούμια δείχνουν πόσο δουτερικόν, αν όχι έτονο, εμφανίζεται σ' αυτά το ερωτικό στοιχείο, με σπάνιες εξαιρέσεις και επαιτήσεις, αφού άλλα στοιχεία ήταν εκείνα που προσέδιδαν το γυναικείο ενδιαφέρον, π.χ. το κομμωτικό κόμας, η οικονομική ευρωστία, η ικανότητα του άντρα να προστατεύει.¹²

Στη συνέχεια η διακρίση της έκφρασης των ταξικών διαφορών των κοινωνικών ομάδων μέσα από τα ενδύματα επισημαίνει τα μορφολογικά χαρακτηριστικά που την αποτελούν. Κυρίως όμως προσπαθούμε να διακρίνουμε τους λόγους (οικονομικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς, ηθικούς κ.ά.), που ώρυσαν και καθόρισαν την κατά τάξιν ενδυματολογική συμπεριφορά και τους τρόπους, με τους οποίους συχνά αυτή εκβλήθηκε ή τουλάχιστον επιχειρήθηκε να επιβληθεί.

Γίνεται λοιπόν αναφορά στη διαχρονική συμβολή των επιβεβαιωμένων στα μη προνομιούχα συνθήκες κοινωνικά στρώματα νόμων και κοινών ρυθμιστικών διατάξεων, που επέβλεπαν στον λεπτομερή προσδιορισμό των ενδυμάτων της βολικής κατασκευής, μορφολογία, διακόσμηση, κ.λπ. κ.λπ., προάγγιζαν σε περιόδους, όπου τα στρώματα αυτά προκαλούσαν και αποκάλυπταν τα κοινωνικά στοιχεία. Η κορύφωση αυτών των νόμων (γνωστών στη διεθνή βιβλιογραφία ως *sumptuary ή luxury laws ή lois somptuaires*), οι οποίοι ίσχυαν και σε άλλους τομείς του ύψους βίου (π.χ. τροφή, οικιακά σκεύη, κ.λπ.), κατά το Μεσαίωνα, την Αναγέννηση, το 17ο και 18ο αιώνα, αποτελεί ένα θέμα που καταλογίζονται και κρινούνται. Συνδέεται εξάλλου άμεσα με την άνοδο και αβύσση της αστικής τάξης αφενός και αφετέρου με την απώληση του αριστοκρατικού κόμας από τη δουλοκρατία και την προσηκούμενη κατάστασή της οικονομικής - πολιτικής εξουσίας του, δυο κοινωνικές πραγματικότητες της φθίνουσας φεουδαρχικής Ευρώπης, οι οποίες είναι υπαίτινες, η πρώτη για τη γέννηση της Μόδας - με την έννοια της εποχιακής αναλλοσώσιμης αμοίρας - ήδη από τα τέλη του 17ου π.λ., η δεύτερη για τη διαμόρφωση των «εθνικών ενδυμασιών», που δίδονται από τον διεθνικό ενδυματολογικό καταμερισμό την εθνική ιδιομορφία και ταυτότητα, όσον και ως μουσειακές πλέον παρουσίες.

Η δυσκολία άμεσης προσέγγισης πρωταρχικών πηγών - βλαβή των ίδιων των κειμένων, για εποχές που διατηρήθηκαν - αντιμετωπίζεται με παράλληλη κατά τη διδασκαλία προβολή των θεωρητικών με εικαστικά έργα ενδυματολογικού ενδιαφέροντος, που εκτίθενται

σε διεθνώς γνωστά μουσεία και (β) διαφανών που περιέχουν τα ίδια τα κοστούμια σημειωμένων συλλογών, όπως του *Museum of Costume* στο Βαθ και στο *Victoria and Albert Museum* στο Λονδίνο. Προς το παρόν το Λαογραφικό Αρχείο του Πανεπιστημίου διαθέτει συλλογή από τουλάχιστον 1.500 διαφάνειες.

Ως σημαντική αδυναμία θεωρούμε τη δυσκολία των φοιτητών μας να χρησιμοποιούν την έμφυτη βιβλιογραφία, που καλύπτει το θέμα καλύτερα.¹³

Είναι όμως αξιοσημείωτη η προθυμία πολλών να καλλιεργήσουν τα ενδυματολογικά τους ενδιαφέροντα αναλαμβάνοντας την επεξεργασία πρωτότυπων θεμάτων για ειδικά ενδυματολογικά ζητήματα. Αναφέρω ενδεικτικούς τίτλους ερευνητικών εργασιών: «Παιδικό ένδυμα και διαφήμιση», «Ένδυμα και διαφήμιση», «Τα μπλουζίν στο σύγχρονο κόσμο», «Βραγυλαμινικό ένδυμα», «Στολές ενόπλιων δυνάμεων και σωματίων ασφαλείας», «Σχολικές αμφιθεσίες», «Η ενδυμασία του κλήρου», «Ενδυματολογία και θέατρο», «Αναστήλωση των βυζαντινών κοστωμιών μέσα από τις γραπτές πηγές», «Η ενδυμασία στις τραγωδίες του Αισχύλου» (και ακόμη του Σοφοκλή, του Ευριπίδη, καθώς και στις κωμωδίες του Αριστοφάνη) κ.λπ. Οι εργασίες αυτές - πολυσέλιδες και πλαισιωμένες με πλούσιο πρωτότυπο συχνά φωτογραφικό υλικό - είναι ίσως ό,τι πιο πολύτιμο μόνοι από τη συνεργασία με τους φοιτητές μας - κατατίθενται και ταξινομούνται στο Λαογραφικό Αρχείο πάντα -, αλλά, κυρίως, ό,τι πολύτιμο αποκλειστικά και μόνο, καθώς ασκούνται στην άριστη σκέψη και σύνθεση.

Το αντικείμενο (3) διδασκείται κένει στη διεθνή αρχή, ότι η λαϊκή φορεσιά με την κατά παραγωγή ιδιομορφία της αποτελεί ορατό σύμβολο της ταυτότητας της κοινότητας και των κολλελαίων σχέσεων και δεσμών των μελών της προς αυτή και μέσα σ' αυτή.¹⁴ Δείχνουμε αρχικά ότι εστών παραδοσιακό αγροτικό κόσμο - και όχι μόνο τον ελληνικό - η κοινότητα αποτελούσε το κέντρο το έθνος, αντιγράφει σ' αυτή, δεν ήταν προσωπικά ελεύθερο να εκφράσει την αυτονομία του στο ένδυμα. Αντίθετα, με αυτό έπρεπε να δείχνει την υπακοή του στους όρους της ζωής που έδιναν τη ζωή της κοινότητας και την εξαρτήσαν από κάποιον άλλο. Το φόβλο, η κίμλα, η κομμωτική κατάσταση, το εκάγγελμα, η κνήμα κενονότητα και οι γιορτές, οι επίσημες κοινωνικές ώρες - γέννηση, ενθάλπιση, γάμος, θάνατος -, οι θρησκευτικές δοξασίες λειτουργούσαν ως καθοριστικοί συνταλαστές μιας ειδικής ενδυματολογικής συμπεριφοράς των μελών της κοινότητας.¹⁵

Όσον αφορά τα ελληνικά ενδύματα στις επιμέρους ενότητες, διδασκούνται ακόμη τα εξής:

1. Οι πηγές έρωνας της ελληνικής φορεσιάς και οι δυσκολίες προσέγγισης και προσέλευσής τους. Το έργο των μελετητών της ελληνικής λαϊκής φορεσιάς. Οι μουσειακές συλλογές κοστωμιών στον τόκο μας.
2. Διακρίση - Κατάταξη της φορεσιάς. Επιδράσεις. Τα μέρη της φορεσιάς.
3. Συλλογή υλικού για την «αναστήλωση» μιας φορεσιάς. Κατάσταση ερευνηματολογίων - Επιστάσια έρωνας - Επιλογή πληροφορητών - Χρήση έντυπων πηγών - Επεξεργασία υλικού - Εύρεση - Παρουσίαση.
4. Πρώτες ύλες - Φυτικές - Τεχνητές ίνες - Κατεργασία - Βασική - Κατασκευή. Οι ραπτάδες της ελληνικής φορεσιάς - Οι χροσφορές - Οι τερζίδες - Οι κακοτάδες.
5. Η ελληνική φορεσιά από την Άλωση έως την Απελευθέρωση - Ρυθμιστικές διατάξεις του κατακτητή - Ταξικές διακρίσεις των υλοδοξιών μέσα από τη φορεσιά.
6. Η γυναικεία φορεσιά κατά το 19ο αι. και ως το Β' παγκόσμιο πόλεμο στην ηπειρωτική και νησιωτική χώρα.
7. Η ανδρική φορεσιά (βράκα - φουστάνελο). Το «φράγκικο».
8. Κεντήματα και κοσμήματα της φορεσιάς.
9. Μορφολογικοί αντικατοπτρισμοί της γυναικείας και ανδρικής δυτικοευρωπαϊκής αμοίρας στις ελληνικές παραδοσιακές φορεσίες.
10. Η ελληνική φορεσιά στη λογοτεχνία του 19ου και 20ού αιώνα.

Το θέμα της Ελληνικής λαϊκής φορεσιάς είναι πιο προστό στους φοιτητές μας από όσο η ιστορία του κοστωμιού (που ενέμε εκτελεί καλή γνώση άλλων των ιστορικών περιόδων καθώς και ζητημάτων ιστορίας της τέχνης). Οι λόγοι θα πρέπει ίσως να αναζητηθούν στη σφαιρική πλουσιότητα - οπτική τουλάχιστον, και όχι μόνο - εμπερία και εκπαφή που έχουν με το αντικείμενο, αλλά και στη δυνατότητα μελέτης της επαρκούς ελληνόγλωσσας βιβλιογραφίας.

Στο ενδιαφέρον τους να αναλάβουν την «αναστήλωση» μιας ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς - αυτής του τόκου καταγωγής τους κατά κανόνα - οφείλουμε την παρουσίαση πρωτότυπων μικρών μονογραφιών, που αποτελούν ήδη σημαντικό πηγή έρωνας και κείμενα αναφοράς και τεκμηρίωσης για μελλοντικούς κρηνητές, καθώς μάλιστα είναι βασισμένες σε υλικό που προέρχεται από προφορικές μαρτυρίες ηλικιωμένων πληροφορητών. Το φωτογραφικό υλικό ε-κείνης, που κλεισάνει τα κείμενα, - αν και κάποια κροσπεχνικό, πρωτότυπο υστέρω στο σκόλο του, - τεκμηριώνει τα κορίσματα της εκτόπισης έρωνας. Η εξέταση των φοιτητών μας σ' αυτήν αποτελεί μια από τις φυσικές στιγμές της φοιτητικής τους θητείας αλλά και την πιο συγκινητική ή και κρη προσφορά τους στην έ-

ρωνας και λαϊκή μας πολιτισμού. Έκ των προτέρων τους διδονται οδηγίες και γίνονται πολλές συζητήσεις - και κατ' ίδιαν μαζί τους για την ερευνητική κορεία που πρέπει να ακολουθήσουν για την εκλογή του τόκου έρωνας, το είδος της φορεσιάς, την ακριβή τοποθέτηση της στο χώρο και το χρόνο, τις ιστορικές κοινωνικές συνθήκες που τη διαμόρφωσαν - κι ακόμη για την προσέγγιση υλοδοξιών πληροφορητών, τη συνταξη ερευνηματολογίου για τη συλλογή του ζητούμενου υλικού, τέλος για τη σύνθεση και παρουσίαση του υλικού από τον πρόλογο και την εισαγωγή ως τα συμπεράσματα και τη γλωσσόρια.

Κρηνητής. Πρωτογενής. Μουσείο Μπενάκη. Αναφέρει ενδεικτικά ηπειρωτικές και νησιωτικές περιοχές (αστικές και αγροτικές) που κρηνησαν ενδυματολογικά από τους φοιτητές μας: Κοζάνη, Έβρου, Τρίκαλα, Φάρσα, Ελευσίνα, Αράχθια, Ζαγόρα, Αγιοσταυρό Καρδίτσας, Μεγαλοχώρι Τρικάλων, Δεσφίτη Γρεβενών, Άνω Πύλη Πρέβεζας, Ριλιόβι Πρέβεζας.

Ρόισο Πριβίλεις, Μεγάλη Κυλιβία Τριεάλων, Βαρβάρα Ζακκιδική, Γεωργιάτσος Παργονίου, Πεντάλοφος Κοζάνης, Γέρμας Καστοριάς, Γεστούρι Κέρκυρας, Ρόθα Κέρκυρας, Λευκάδα, Κάλυμνος, Νέκισσα Πάρου, Καφιλιά, Βόσσι Κύπρου κ.ά.

Ενδιαφέροντες είναι ακόμη εργασίες που ανα-συγκροτούν ενδημιολογικά στοιχεία αποδελ-τιωμένα από τα ηθωγραφικά κείμενα της λογοτε-χνίας μας, π.χ. από το έργο των Α. Παπαδιαμάν-τη και Α. Μπαρβιτίδη για τη Σκιάθο, και τα συ-γκρίσεων με τα δεδομένα άλλων πηγών ελέγχο-ντας έτσι την πιστότητα των περιγραφών τους, αλλά και τη λειτουργία τους στην ελοκή του κει-μένου, την οπτική του συγγραφέα κ.λπ. Πρωτό-τυπη ακόμη είναι η μοναδική εργασία που παρου-σιάζει τα ενδημιολογικά στοιχεία που παρνούν μέσα από τα δημοτικά μας τραγούδια και την ι-δωζουσα λειτουργία και σημασία τους σ' αυτά, καθώς και μια ακόμη που διερευνάει τα έθια θέ-ματα στα λαϊκά παραμύθια.

Καλύπτονται με τις εργασίες των φοιτητών πολλά κενά στην έρευνα των παραδοσιακών μας ενδημιώσεων, και μάλιστα ενδημιώσεων «έση-μων», - από παρωχές που ποτέ δεν αρνηθήσαν στο παρελθόν - ή άλλων που έχουν ήδη ορθοσι και ως έχουν με την τέχνη και την τεχνική της κατασκευής τους και τη διακριτική παρουσία τους κοσμητικά αισθητικά την ενδημιολογική ε-κδοχή του τόπου μας.

Κλειώνοντας τη σύντομη αυτή αναφορά μου θε-σπώ σκόπεο να παραθέσω κατάλογο εργα-σιών που έγιναν στα πλαίσια της διδασκαλίας και της έρευνας της λαογραφίας στο Πανεπιστή-μιο Ιωαννίνων κατά το διάστημα 1975-1990 και σχετίζονται με την ενδημιολογία:

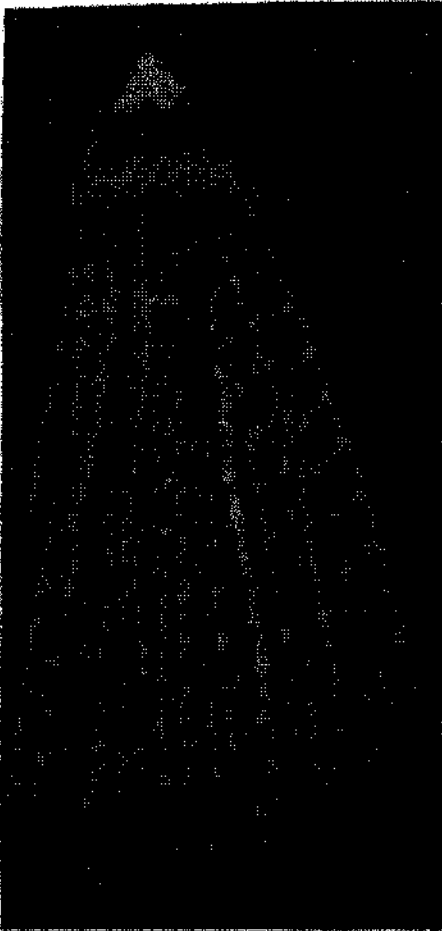
1978: Κωνσταντίνη Μπάδα - Τσομώκου, «Η συμβολική σημασία της γυναίκας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», *Διαδόνη*, 6 (1977), σελ. 377-396.

1980: Άννα Γουήλ - Μασδαριάνη, *Το γυναικείο παραδοσιακό κοσμητικό της η-πειρωτικής Ελλάδας* (Διδακτορική διατριβή).

1980-81: Βασιλική Ρόκου, «Le costume de mariage à Mézono (Λιμνιόσιμα), *Βυζαντινά Εθιμολογικά Επιστολάκια*, VIII (CIII), Σπρίνγκερ (Freiburg 1980-81), σελ. 133-146.

1982: Κωνστ.Α. Τσαγγαλός, *Η γυναικεία παραδοσιακή ενδυμασία σε μια θεσσα-λική κοινότητα - Κατασκευή και λει-τουργία - Συμβολή στη μελέτη της εν-δυμασίας στο φυσικό περιβάλλον* (Διατριβή επί τριτοβάθμιας).

1983: Κωνσταντίνη Μπάδα - Τσομώκου, *Η αθηναϊκή γυναικεία φορεσιά κατά την περίοδο 1687-1834*. Ενδημιολογική με-

Νίκορας Μάντις, Μουσείο Μπενάκη

λένη (Διδακτορική διατριβή).

1983: Μαρτίνα Βρέλλη - Ζάχου, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910)*. Συμβολή στη μελέτη της ιστορι-κότητας και της κοινωνιολογίας του εθ-νομίου (Διδακτορική διατριβή).

1986: Μαρτίνα Βρέλλη - Ζάχου, «Ενδυμα και διαφήμιση στη Ζάκυνθο κατά το χρονι-κό διάστημα 1877-1911», *Διαδόνη*, 13: 1 (1986), σελ. 143-168.

1986: Κωνσταντίνη Μπάδα - Τσομώκου, «Παιδικά - νεανικά ενδημιολογικά κώδικες και το κοινωνικό - ιστορικό τους ισοδύναμο στην Ήπειρο», *Πρα-κτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Ιστορι-κότητα της παιδικής ηλικίας και της γέ-νησης* (Αθήνα 1-3 Οκτωβρίου 1984), τ. Β', σελ. 177-191.

1986: Κωνστ.Α. Τσαγγαλός, *Μια καλύτερη μορφή της γυναικείας παραδοσιακής*

ενδυμασίας γύρω στα 1900

1989: (α) Εύαγγ. Δενδρινός - Καρακώστα, *Η λαϊκή κεντητική στην Αιολίδα (από τα μέσα του 19ου αι. έως την περίοδο του Μεσοπολέμου)*, Διδακτορική διατριβή. (β) Βασ. Ρόκου, *Η Υφαντική Οικιακή Βιοτεχνία στο Μέτσοβο (18ος-20ος αι.)* (α) Κων. Μπάδα - Τσομώκου, *Ενδημι-ολογικοί κώδικες της παιδικής - νεα-*

νικής ηλικίας - Το κοινωνικό - ιστο-ρικό τους ισοδύναμο (υπό έκδοση στη σειρά του Ιστορικού Αρχείου Ελληνικής Νεολογίας)

(β) Μαρτίνα Βρέλλη - Ζάχου, *Τα τσα-ρούχια και οι τσαρουχάδες στην Ήπει-ρο. Συμβολή στη μελέτη της λαϊκής υ-κόδησης* (υπό έκδοση στη σειρά εκδό-σεων του Πελοποννησιακού Λαογραφι-κού Ιδρύματος).

Βιβλιογραφία

1. Μάρτινα Βρελλή, «Συμβολή στη μελέτη της γυναι-κείας ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς», *Επισημωμένη*, 1 (1978), σελ. 5
2. Πιρβίλ. Ευλιάνη Παπαδοπούλου, Η χαλκοτεχνία στην ελλη-νική γύρα, Π.Α.Ι., Αθήνα 1982, σελ. 11-36 (ανακοίνωση της μελέτης έρευνας του υλικού βίου)
3. Αναφορά τα σύνορα της Αγγλικής Κοινοπραξίας, του Διεθνούς Λαομολογικού, της Αθηνών Τραπέζης, της Ευρω. Φορητικής, της Γκότσης Ζήρας ως ενδημικό αλλά και «επάρη» στην εξελικτιστική έρευνα των τοπικών μας ενδημιώσεων αλλά και τη διάσωση τους.
4. Όπως για παράδειγμα η συμβολή της Κωνσταν-τίνης Μπάδα στην έρευνα στο περιοδικό «Εθνομω-νιμολογία» της γύρα το 1978 έως σήμερα όσο και στο δημοσιογραφικό έργο, όπως αυτό εκτίθεται ή φιλοδοξεί στο Λαογραφικό Μουσείο «Α. Παπαντωνίου» στο Ηράκλειο.
5. Βλ. Μ.Γ. Μοραλά, *Συμποσίου Λαογραφίας*, Τεύχος Θ': *Λαϊκή Τέχνη* (Δεύτερο Μέρος), Ιωάννινα 1981, σελ. 37.
6. Το αναφερόμενο (1) διδάσκειται από τη λέκτορα Κων/να Μπάδα - Τσομώκου. Τα αναφερόμενα (2) και (3) διδάσκον-ται από τη λέκτορα Μαρτίνα Βρέλλη - Ζάχου.
7. Πιρβίλ. Μαρτίνα Βρέλλη - Ζάχου, *Η ενδυμασία στη Ζάκυν-θο μετά την Ένωση (1864-1910)*. Συμβολή στη μελέτη της ι-

- στοιχοκώδικας και της κοινωνιολογίας του εθνομίου. Δι-δακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1983, σελ. 34-38.
8. Πιρβίλ. Σπυριδίου Κωστής στον Νίκου Νικολάου, *Histoire du costume*. Traduit du grec par Jacques Pélissier. *Deutscher Verlag der Wissenschaften*, Berlin 1976, σελ. 3-8.
9. Πιρβίλ. S. Tokalon, *Methods of Ethnographic Research into Material Culture*, στον Yu. Brodny (ed.), *Soviet Ethnology and Anthropology Today* (Studies in Anthropology Ser. No 1), Moscow, Paris 1974.
10. Βρέλλη - Ζάχου, ό.π., σελ. 8 Για τη θέση της γυναίκας στην οικογένεια και το ρόλο της στην κοινωνική ζωή δια-μορφώνεται βλ. το βιβλίο της Ingeborg Weyer - Kellermann, *Die deutsche Familie*, Versuch einer Soziologischen, Frankfurt 1973, όπου και σχετικά βιβλιογραφία.
11. Βρέλλη - Ζάχου, ό.π., σελ. 8.
12. Ό.π., σελ. 39-40.
13. Οι μεταφορικές, προσηγορικές κινήσεις διατηρούνται από ιστορικών του κειμένου, τις οποίες εστιάζουμε, θεωρού-μεν ότι μελέτη από των ελεγκτών κατά κεφάλαια, ενώ το πρόβλημα παραμένει, και οι φοιτητές αποθαρρύνονται εκ των πραγμάτων.
14. Πιρβίλ. Don Yoder, *Folk costume*, στο βιβλίο του Richard M. Dorson, *Folklore and Folklife - An Introduction*, Chicago and London 1972, σελ. 288.
15. Βρέλλη - Ζάχου, ό.π., σελ. 41.

ΔΙΑΒΑΣΩ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρακαταθήκη
των παλαιών τευχών

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΟ «Σ Ο Λ Ω Ν»
ΣΟΛΩΝΟΣ 116 - ΑΘΗΝΑ 108 81 - ΤΗΛ: 36.27.539. FAX: 36.28.938